

УДК 130.31

ЗНАЧЕННЯ ЛЮДСЬКОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ТВОРУ І. ГІЗЕЛЯ «МИР З БОГОМ ЧОЛОВІКУ»

THE MEANING OF HUMAN INDIVIDUALITY IN THE LIGHT OF THE WORK OF I. GIZEL «THE PIECE WITH GOD ON MAN»

Цісар О. В.,

аспірант Національного Університету «Острозька академія», Благочинний Кам'янець–Подільського району УПЦ КП, Настоятель Петропавлівської церкви в м. Кам'янець–Подільський, митрофорний протоієрей (Кам'янець–Подільський, Україна), e-mail: bedruku@gmail.com

Tiszar O. V.,

postgraduate student of the National University «Ostroh Academy», Charity Kamianets–Podilskyi district of the UOC–KP, Pastor of the Petropavlovsk Church in Kamyanets–Podilskyi, Mitrophorist Archpriest (Kamenets–Podilsky, Ukraine), e-mail: bedruku@gmail.com

Окреслено осмислення людської індивідуальності через призму твору І. Гізеля «Мир з Богом чоловіку», проаналізовано основні складові що формують індивідуальність особи, зокрема у розрізі історичного аналізу даної проблематики. Розглянуто взаємозв'язок релігійної, соціальної та культурної сфери суспільства у якості формування індивідуальності, взаємозв'язок віри та діяльності людини. Метою статті є розкриття поняття та ролі людської індивідуальності у через призму твору І. Гізеля «Мир з Богом чоловіку». Проаналізовані етичні та богословські засади у формуванні індивідуальності, досліджені морально–етичні параметри людського ества. Завдяки методам аналізу та синтезу сформовані висновки, щодо індивідуальності, що є основною складовою формування свідомості людини. Є аспекти індивідуальності котрі людина сама може розвивати, а є й такі що сформовані суспільством. І. Гізел підносить на новий рівень значимість «внутрішньої людини», що знаходить своє вираження в опорі на самосвідомість. Формування та становлення самосвідомості, індивідуальності також є основним стрижнем у діяльності в контексті релігійної, соціальної, політичної сфери.

Ключові слова: індивідуальність, віра, совість, духовна сфера, самосвідомість, інтелект.

The article outlines the comprehension of human individuality in the light of I. Gizel's work «The piece with God on man», the main components that form the individual personality are analyzed, in particular in the context of the historical analysis of this problem. The interconnection between the religious, social and cultural spheres of a society as the formation of individuality, the interconnection of faith and human activity are considered. The purpose of the article is to reveal the concept and role of human individuality in the light of the work of I. Gizel «The piece with God on man». The ethical and theological principles in the formation of individuality are analyzed; the moral and ethical parameters of human nature are investigated. Owing to the methods of analysis and synthesis, conclusions are drawn about individuality, which is the main component of the formation of human consciousness. There are aspects of individuality that a person can develop himself, but there are those formed by society. I. Gizel brings to the next level the significance of the «inner man», which finds its expression in self-consciousness. Formation and development of self-consciousness, individuality are also the main pillar of activity in the context of religious, social and political spheres.

Keywords: individuality, faith, conscience, spiritual sphere, self-consciousness, intellect.

Актуальність даної теми полягає у гуманістичній спрямованості української філософії, необхідністю визначення антропологічної проблематики у релігійно–філософській спадщині І. Гізеля, що у свою чергу розкриє поняття індивідуальності особи, її роль у формуванні свідомості, цілеспрямованої, духовно розвиненої

особистості. Адже суспільство що на даний час, що у давнину завжди акцентувало увагу на формуванні свідомості особи. Спадщина І. Гізеля переважно досліджувалася у розрізі вивчення української філософії періоду діяльності Києво–Могилянської академії, що також є здобутком української культури, освіти та традицій загалом.

Ступінь розробленості проблеми. Безперечно такий актуалізації, сприяли праці таких мислителів як З. Хижняк, П. Копнін, В. Шинкарук, В. Винниченко, Д. Донцов, Д. Чижевський. Заслужують на увагу «Пам'ятки етичної думки в Україні XVII – першої половини XVIII ст.», які містять курси моральної філософії, котрі перекладені з латини. Також слід зазначити монографічні дослідження М. Сумцова «К истории южно–русской литературы XVII ст. Иннокентий Гизель», що містить аналіз не лише суспільної, громадської а й церковної діяльності. Питання з даної теми висвітлені у працях І. Бичка, П. Гайдено, В. Горського, З. Каменського, В. Шинкарука, В. Ярошовця та ін.

Метою даної статті є розкриття поняття та ролі людської індивідуальності у через призму твору І. Гізеля «Мир з Богом чоловіку».

Грунтовна праця філософа «Мир з Богом чоловіку» – є етико–богословським трактатом, а, отже, досліджує морально–етичні параметри людського ества. Твір був спрямований на утвердження високої моралі в тогочасному суспільстві, розглядає онтологію гріха, досліджує таїну покаяння. Основні положення даної праці цікаві для вивчення і в наш час, адже рівень моральності у теперішньому суспільстві не є на високому рівні. Відповідно взаємозв'язок матеріальних та духовних цінностей формує становлення сучасної особи, її індивідуальності. Адже індивідуальна і суспільна свідомість тісно переплетені між собою, а з розвитком ери інтернету це питання є надзвичайно важливим та актуальним. Слід розглянути і особливості культури за яких була написана дана праця. Давньоукраїнській культурі притаманна відсутність чіткого протиставлення душі й тіла, так характерного для типово–християнського розуміння. Це зумовило загальну структуру середньовічної української думки: змістом життя є боротьба добра і зла, тобто мораль; моральна сутність людини розгортається в історії, сенс якої у вдосконаленні людини і людства в цілому; а історія охоплена і проникнута релігією як світоглядною формою духовності. Такий характер філософствування зберігся значною мірою і в подальшому розвитку української філософії. Творча спадщина І. Гізеля формувалась на ґрунті української минувшини, тому антропологічна тематика посідає в ній чільне місце.

Людська природа включає в себе свободу волі, одні люди вдало керуються її якостями, а інші є морально слабкими. Наявність свободи волі спонукає людину до здатності вибирати, що стосується її сенсу життя. А це передбачало відповідальність людини за власну долю і за свої вчинки, яку несе вона не тільки перед Богом у потойбічному світі, а й тут, на землі, – перед собою

і суспільством. Сучасне суспільство акцентує увагу на вольових, харизматичних якостях людини. На такому ґрунті особливої ваги набирає проблема громадського обов'язку, ідея патріотизму – любові до своєї Вітчизни, відповідальності перед рідним народом, яку широко пропагують києво-могилянські професори. В Україні цей напрям моральної філософії дістав назву «громадянського гуманізму». «Мир з Богом чоловіку» І. Гізеля містить положення, які дають змогу віднести його до творів такого спрямування [5, с. 4].

Враховуючи складність і опосередкованість суспільних стосунків, Гізель виокремлював три можливі стани людського життя – тілесний, душевний і духовний. Перший з них – тілесний, що притаманний тим людям, які шукають собі прибуток, задоволення й радощі, віднімаючи щось у інших, шкодячи їм, кривдячи й засмучуючи. Душевний та духовний стани людського життя зумовлюються людською індивідуальністю. А вона, в свого чергу, визначається тим духом, який вдихається в неї Богом при народженні й кожній дається різнень. Будучи обдарованою свободою волі.

Жодній іншій з тварин, навіть якщо вона має все те, чим володіє людина, не випадає бути вільною саме тому, що вона позбавлена розуму. Отож і сама людина тільки тоді й настільки відчуває в собі свободу, наскільки звертається до розуму [4, с. 399].

Вплив на індивідуальність людини надає культура, в якій він формується. Людина отримує від суспільства норми поведінки, засвоює під впливом культури певні цінності і вірування. У людини виробляються певна ідентифікація, задає для нього якийсь тип індивіда, з яким він себе уособлює, а також стійкі форми поведінки і, зокрема, типи реакції на вплив з боку оточення. Але також індивідуальність впливає на своє власне формування і розвиток. Пов'язано це з тим, що людина відіграє активну роль у власному розвитку де формує свої погляди, переконання, навички.

У праці І. Гізеля «Мир з Богом чоловіку» у розділі про волю яскраво представлено розуміння та значення вольових якостей у формуванні особистості та індивідуальності. З цього приводу може виникнути такий сумнів: По-перше, чи інтелект має перевагу над волею? Відповідь: Хоча під різним оглядом інтелект переважає над волею, а воля – над інтелектом, та в сенсі абсолютному й безумовному інтелект гідніший за волю. А що воля у якомусь сенсі перевищує за достоїнстю інтелект, зрозуміло з того, що, по-перше, у волі виявляє себе певний набуток, а саме любов, який перевершує гідністю всі інші дари, що ними, як, приміром, даром мудрості й розуму, зазвичай наділений інтелект. По-друге, очевидно, що сила волі видається більшою, ніж інтелекту, бо в ній зосереджено владу, яку людина має над своїми актами [4, с. 397].

У праці досить цікаво тлумачиться поняття інтелекту інтелект є здатністю вищого ґатунку, доводиться по-перше, тим, що інтелект найвищою мірою сповнений світлом, а воля сама по собі –

сліпа. Отже, інтелект своїм світлом скеровує волю, як і інші здатності душі, та й себе самого. По-друге, спосіб дії інтелекту гідніший від [способу дії] волі, позаяк інтелект притягує до себе наявні перед ним речі через їх уподібнення, а воля буває приваблена видом представленого блага. По-третє, акт волі передбачає опертя на акт інтелекту. Через те немає нічого воленого, якщо воно не пізнане. Водночас є чимало пізнаного, яке не є волею [4, с. 397].

Поняття індивідуальності є багатограним. Зазвичай словом «індивідуальність» визначають якусь чільну особливість особистості, яка робить її несхожою на оточуючих. Індивідуальна кожна людина, але індивідуальність одних проявляється дуже яскраво, опукло, інших – малопомітно. Індивідуальність може проявлятися в інтелектуальній, емоційній або вольовій сфері або відразу у всіх сферах психічної діяльності.

Враховуючи той факт, що індивідуальність – один із сторін особистості людини, її опис або оцінка утруднені через відсутність універсальних критеріїв, так як в кожній культурі або науковій системі існують різні способи оцінки вчинків, дій людини. Критерії оцінки різному притаманні і окремим особистостям. Так, одна людина назве вчинок виразом упертості, інший вважатиме його принциповістю.

Поняття особистості та індивідуальності не збігаються, але мають спільну область – індивідуальність особистості. Індивідуальність висловлює неповторну своєрідність психіки і особистості, характеризує людину в його соціально значущих відмінностях від інших людей, тобто індивідуальність характеризує і індивіда, і особистість. На рівні індивіда індивідуальність висловлює біологічні відмінності людини від інших людей. Ці відмінності можуть як полегшувати, так і ускладнювати соціальні компоненти і процес діяльності, особливо коли люди мають відхилення від «нормального» розвитку і демонструють незвичайні індивідуальні характеристики.

Важливу роль у формуванні індивідуальності відіграє інтелект людини. Слід також і враховувати середовище в якому людина живе, творить. Суспільство також відіграє значну роль у формуванні інтелекту. І. Гізель доводив, що інтелект пізнає речі через власні види. Оскільки інтелект встановлює різницю між універсальним і одиничним чуттєво сприйманим через апостеріорні відмінності одного й другого, бо жодним чином не міг би виявити, якби не пізнав одиничні чуттєво сприймані речі за власними видами. Далі, оскільки інтелект із багатьох одичних уявлень виводить універсальне, то можна зрозуміти, яким чином із невідомого для себе антецедента він міг би дійти якогось висновку. І нарешті, у жодний спосіб не є можливим, щоб ангели, чи то добрі, чи злі, не мали поняття про одиничні чуттєво сприймані речі [4, с. 383].

Матеріальність та духовний світ співіснують як у тогочасному суспільстві про яке писав І. Гізель у своїх творах, так і зараз. Треба сказати, що наш інтелект пізнає матеріальні та нематеріальні

субстанції самі по собі спочатку за допомогою не власних, а чужих видів. Доведення: Оскільки такого роду субстанції, через те що самі по собі не підпадають під дію чуття, не можуть бути репрезентовані з допомогою фанатизму; тому й інтелект не може бути визначений фантазмом для продукування їх видів, і відповідно, їх первинне пізнання здійснюється завдяки видам не власним, а чужим, не своїм видам [4, с. 385].

Інтелект за саме такого стану не здатен формувати ясне й чітке поняття відокремлених субстанцій – і тому, що їх неможна пізнати через закарбовані активним інтелектом види, оскільки не може бути жодних їх фантазмів, і тому що вони, безперечно, відрізняються від речей самих по собі чуттєвих тим, що останні, по здійсненні з приводу них розмірковування, надаються до ясного й чіткого розуміння. Отже, коли інтелект уявляє собі Бога або ангелів, він з причини залежності від фантазії мислить їх лише за аналогією до речей матеріальних [4, с. 385].

Релігійна сфера також є вагомою складовою у формуванні індивідуальності, особистості. У розрізі твору І. Гізеля яскраво прослідковуються особливості формування та умови безпосередньо у історичному розрізі. Розуміння людини як важливої частини світобудови, унікальної в тому сенсі, що в її сутнісній основі поєднуються атрибути протяжності й мислення. Утверджується в українській філософії XVI–XVII століття, яка розвивалася в межах філософії епохи бароко. Вона відкрила трагічну внутрішню боротьбу різних за своєю природою душевних сил людини: пов'язаних із тілом вегетативної і чуттєвої з розумною, божественною за походженням, душевною силою. Ця філософія вказала також і на шляхи подолання спричинених цією боротьбою душевних сил внутрішніх конфліктів людини з самою собою, уможлививши нове обожнення людини, однак не цілісної її природи, а лише її розуму. В цьому контексті Гізел робить ґрунтовний аналіз пізнавальних здатностей людини. Але Бог своєю суттю залишається незбагненим для людини. Вона пізнає його через віру, якої її навчає церква, а також через роздуми про наслідки божественних дій і виявів. Бог і творить, і опікує, і (підтримує створене, виступає гарантом його цілісності й незнищеності. Він є творець, і промислитель, і вседержитель світу [5, с. 11].

Віра в Бога повинна мати свій відголосок в серці людини, вона має пронизувати всю душу людини, побуджувати в її серці любов до Бога і до ближніх, а також укріплювати волю її для рішучого і неухильного виконання всіх християнських обов'язків. Ще великий Київський князь Володимир Мономах у своєму знаменитому «Поученні...» говорив: «Навчись, віруюча людино, чинити благочестиво, навчись за євангельським словом: керувати очима, стримувати язик, усмиряти розум, підкоряти тіло, подавляти гнів, зберігати чистими думки, побуджувати себе до добрих діл ради Господа».

Віра так необхідна для духовного життя, як необхідний корінь для дерева. Святий Тихон

Задонський говорить: «У дерева, чим більше розростається і вглиблюється корінь, тим вище росте дерево, тим більше воно приносить плодів. Так і в людині: чим більше коріниться у ній віра, тим більше вона сама духовно росте, тим більше приносить духовних плодів. Коли коріння в дереві починає псуватися, то у дерево починає сохнути, – так, коли віра в людині починає мліти, то людина починає мліти в плодах духовних – добрих ділах. А коли зовсім збідніє віра, то людина стає живим покійником; лише тіло її живе, а душа померла». Віра необхідна в буденному порядку життя: без віри наше життя було б сумним і безнадійним.

В роботі Гізеля людина постає як творець свого щастя, володар своєї долі, повноправний господар своїх вчинків. Вона не є сліпим знаряддям в руках провидіння божого. Така думка визначена релігійно-філософським вченням Гізеля. Тобто, самопізнання пов'язане також з апеляцією до власного сумління, яке дозволяє людині формувати для себе моральний обов'язок, вимагати від себе його виконання й відповідно до цього здійснювати самооцінку своїх вчинків. Совість – це певна співвимірність наявних у свідомості кожної особистості уявлень про загальнолюдські моральні закони та їх власне вираження щодо волі, потреб, бажань. Гізел відповідно до моральної самосвідомості своєї доби вважав, що совість має божественне походження й дана людині для пізнання й викорінювання власних вад і гріхів. Звертаючись до різних аспектів морального життя людини, Гізел визначає ще один критерій добра і зла – людський розум. Саме раціональне дає можливість піднятися людині на той щабель пізнання Бога, світу, самої себе та свого внутрішнього духовного життя, де переважає орієнтація на розум, хоча й не виключаються елементи таїни, інтуїтивних спалахів і прозрінь у царині підсвідомого, де впродовж історії людства нагромадився величезний пізнавальний досвід [5, с. 13].

Слід зазначити, що людина у І. Гізеля поставала не сліпим знаряддям Божого промислу, а творцем свого власного щастя, владикою своєї волі, повноправним господарем своєї долі і вчинків, головним критерієм яких, а також добра і зла поставала совість людини, що має керувати всіма діями людини. Одним з перших вітчизняних мислителів Гізел поставив природне право як критерій людської поведінки вище від закону Божого, доповнюючи критерій добра і зла розумом, який пізнавши закони природи, керує вчинками людини відповідно до цих законів. Звеличуючи раціональне в людині, особливого значення надавав він моральному вихованню та освіті, вбачаючи в них шлях до природного земного щастя, яке досягається зусиллями людей.

Отже, індивідуальність не є чимось, що абсолютно задане людині, вона й сама може бути активним і дієвим чинником в її формуванні, а тому несе відповідальність перед Богом за себе. Є аспекти індивідуальності котрі людина сама може розвивати, а є й такі що сформовані суспільством.

Нове розуміння гідності людини, її шляхів досягнення щастя на землі, підкреслення величчя її розуму, свободи волі і творчого начала в самій людській природі становить суть християнського гуманізму І. Гізеля, що, в кінцевому рахунку, веде до переоцінки традиційних норм буття людини. І. Гізель підносить на новий рівень значимість «внутрішньої людини», що знаходить своє вираження в опорі на самосвідомість. Формування та становлення самосвідомості, індивідуальності також є основним стрижнем у діяльності в контексті релігійної, соціальної, політичної сфери. Вчення І. Гізеля про індивідуальність, інтелект червоною ниткою проходить крізь віхи історичного розвитку і вдало влітається в контекст сучасного суспільства.

Список використаних джерел

1. Бех, ІД., 2006. 'Виховання особистості: Сходження до духовності', Наук. видання, К.: *Либідь*, 272 с.
2. Галятівський, Іоанікій, 1985. 'Ключ розуміння', упор. І. Чепіга, К.: *Наукова думка*.
3. Довга, Л., 2012. 'Система цінностей в українській культурі XVII століття', К. – Л.: *Свічадо*, 342 с.
4. Інокентій, Гізель, 2011. 'Твір про всю філософію' редактор–упорядник Л. Довга, К. – Л.: *Свічадо*.
5. Прядко, НА., 2005. 'Людина у контексті релігійно–філософської рефлексії І. Гізеля': автореф. дис. ... канд. філ. наук: спец. 09.00.05 «Історія філософії», Київ, 16 с.
6. 'Проблема людини в українській філософії XVI – XVIII ст.', 1998, Львів: *Логос*, 239 с.
7. Сухомлинська, ОВ., 2005. 'Рефлексії про генезу духовності в контексті виховання: на шляху до синтезу парадигм', *Історико–педагогічний альманах*, №1, с.5–20.
8. Axthelm, Peter m., 1967. 'The Modern Confessional Novel', New Haven: *Yale University Press*, 190 p.

References

1. Beh, ID., 2006. 'Vyhovannja osobystosti: Shodzhennja do duhovnosti (Upbringing the personality: Climbing to spirituality)', Nauk. vydannja, K.: *Lybid'*, 272 s.
2. Galjats'kyj, Ioanykij, 1985. 'Kljuch rozuminnja (Key to understanding)', upor. I. Chepiga, K.: *Naukova dumka*.
3. Dovga, L., 2012. 'Systema cinnostej v ukrai'ns'kij kul'turi XVII stolittja (The system of values in the Ukrainian culture of the XVII century)', K. – L.: *Svichado*, 342 s.
4. Inokentij, Gizel', 2011. 'Tvir pro vsju filosofiju (A work about the whole philosophy)' redaktor–uporjadnyk L. Dovga, K. – L.: *Svichado*.
5. Prjadko, NA., 2005. 'Ljudyna u konteksti religijno–filosofs'koi' refleksii' I. Gizelja (Man in the context of religious philosophical reflection I. Gisela)': avtoref. dys. ... kand. fil. nauk: spec. 09.00.05 «Istorija filosofii», Kyi'v, 16 s.
6. 'Problema ljudyny v ukrai'ns'kij filosofii' XVI – XVIII st. (The problem of man in the Ukrainian philosophy of the XVI – XVIII centuries)', 1998, L'viv: *Logos*, 239 s.
7. Suhomlyns'ka, OV., 2005. 'Refleksii' pro genezu duhovnosti v konteksti vyhovannja: na shljahu do syntezy paradygm (Reflections on the genesis of spirituality in the context of education: on the path to the synthesis of paradigms)', *Istoryko–pedagogichnyj al'manah*, №1, s.5–20.
8. Axthelm, Peter m., 1967. 'The Modern Confessional Novel', New Haven: *Yale University Press*, 190 p.

* * *